

Kosten

44 Ten aanzien van de partijen in het hoofdgeding is de procedure als een aldaar gerezen incident te beschouwen, zodat de verwijzende rechterlijke instantie over de kosten heeft te beslissen. De door anderen wegens indiening van hun opmerkingen bij het Hof gemaakte kosten komen niet voor vergoeding in aanmerking.

Het Hof (Vierde kamer) verklaart voor recht:

Artikel 5, lid 2, onder b), van richtlijn 2001/29/EG van het Europees Parlement en de Raad van 22 mei 2001 betreffende de harmonisatie van bepaalde aspecten van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij moet aldus worden uitgelegd dat het zich verzet tegen een stelsel van billijke compensatie voor het kopiëren voor privégebruik dat, zoals dat in het hoofdgeding, wordt gefinancierd uit de algemene staatsbegroting, zodat niet kan worden gewaarborgd dat de kosten van die billijke compensatie worden gedragen door de gebruikers van kopieën voor privégebruik.

Noot

Krachtens artikel 5 lid 2 onder b Auteursrecht richtlijn ("Arl") mag een natuurlijke persoon een privékopie maken, mits een billijke compensatie wordt betaald. Deze billijke compensatie geeft al enkele jaren aanleiding tot diverse prejudiciële vragen aan het Hof van Justitie ("HvJ"). Het is opvallend dat het HvJ zich hier vervolgens ook zo vaak over uitsprekt omdat artikel 5 ARI de lidstaten behoorlijk wat vrijheid geeft over de vraag of en hoe een heffing moet worden gerealiseerd om tot een billijke compensatie te komen. In het arrest van HvJ 21 oktober 2010, nr. C-457/08, EU:C:2010:620 (Padawan/SGAE) stond het Spaanse heffingstelsel al eerder centraal. De compensatie werd niet bij de natuurlijke persoon geïncasseerd, maar bij de producenten en importeurs van dragers of apparatuur waarmee de kopieën worden gemaakt. Het HvJ stelde voorop dat lidstaten een ruime beoordelingsmarge hebben om de parameters van een privékopiestelsel te bepalen en dat deze wijze van incasseren in principe mogelijk is. Volgens het HvJ bleek evenwel uit de bewoordingen van de uitzondering voor privékopieën duidelijk dat die enkel is bedoeld voor natuurlijke personen (r.o. 43-45 en 54-56 *Padawan*-arrest). Als rechtspersonen kopiëren, ook als dit gebeurt voor eigen gebruik, is per definitie sprake van auteursrechtinbreuk omdat die dus niet onder deze uitzondering kunnen vallen. In dat verband is het ook niet geoorloofd om rechtspersonen de last van de compensatie te laten dragen, aldus het HvJ (r.o. 53 *Padawan*-arrest). Volgens het HvJ kon de heffing op dragers of apparatuur dan ook niet zien op kopieën die door rechtspersonen worden gemaakt. Met deze rechtlijnige aanpak laat het HvJ de praktische vraag hoe het onderscheid tussen het privékopieën door natuurlijke personen en het kopiëren door rechtspersonen kan worden bepaald, in het midden.

In de onderhavige zaak vaart het HvJ dezelfde koers. Opnieuw is het Spaanse stelsel aan de orde. In 2011 is in Spanje de heffing op dragers namelijk vervangen door een compensatie die wordt gefinancierd uit de staatsbegroting. Is een dergelijk stelsel toegelaten? Het HvJ leidt uit voornoemd *Padawan*-arrest af dat rechtspersonen in geen geval uiteindelijk de daadwerkelijke last van de billijke compensatie mogen dragen (r.o. 36). Volgens het HvJ geldt dit zowel voor een heffingstelsel als voor een compensatie uit de staatsbegroting (r.o. 37). Vervolgens stelt het HvJ vast dat in Spanje de compensatie door alle belastingplichtigen wordt gefinancierd, dus met in begrip van rechtspersonen. Voor die rechtspersonen had een vrijstelling moeten gelden. Het HvJ concludeert vervolgens dan ook dat het nieuwe Spaanse stelsel niet geoorloofd is. De natuurlijke personen die vanwege de uitzondering mogen privékopieën, moeten de compensatie dragen en niet de rechtspersonen, aldus het HvJ.

Het lijkt erop dat het HvJ een compensatiestelsel dat gefinancierd wordt uit de algemene begroting toestaat, mits er een vrijstelling voor rechtspersonen bestaat. Hoe die vrijstelling eruit moet zien, bespreekt het arrest niet.

Dit arrest maakt duidelijk dat het HvJ consequent vasthoudt aan de eigen uitleg van het begrip billijke compensatie. Doordat het HvJ steeds meer tussenkomt in het vaststellen van de parameters van diverse stelsels, wordt de beoordelingsmarge van de lidstaten steeds beperkter. Het HvJ legt die parameters uit zonder zich te buigen over de vraag of de hoogte van de geïncasseerde compensatie billijk is. Het resultaat is dat ondanks de vele arresten, de hoogte van de geïncasseerde vergoedingen tussen de landen sterk verschilt. De verwachting is dat deze kloof niet op korte termijn wordt gedicht. In de mededeling aan het Europees Parlement en de lidstaten van 9 december 2015 'Towards a modern, more European copyright framework' COM (2015) zegt de Europese Commissie toe het marktverstorende effect van de verschillende stelsels te onderzoeken. Daarna is er echter niets meer vernomen, ook niet in de op 14 september 2016 gepresenteerde (wetgevings-) voorstellen voor de modernisering van het auteursrecht.

V. Rörsch

IER 2017/5

RECHTBANK AMSTERDAM

23 december 2015

(G.H. Marcus, C.H. Rombouts en B.T. Beuving)

m.nt. C.F.M. de Vries¹

(Anne Frank Fonds/KNAW)

Het Anne Frank Fonds uit Basel vordert dat het de Amsterdamse Anne Frank Stichting wordt verboden de manuscripten van de dagboeken te verveelvoudigen (voor wetenschappelijk onderzoek) en (integraal) te publiceren. T.a.v. de publicatie wordt

¹ Caroline de Vries is advocaat bij Bureau Brandeis te Amsterdam.

geen voldoende reële dreiging van inbreuk aangenomen. T.a.v. de verveelvoudigingen geldt dat de Stichting een groot maatschappelijk belang heeft bij het onderzoek en dat het slechts enkele verveelvoudigingen van de werken betreft, die slechts ter beschikking staan van een beperkt aantal direct met het onderzoek belaste onderzoekers. De inbreuk op het auteursrecht heeft daarmee een minimale impact die niet in verhouding staat tot het grondrecht op vrijheid van wetenschap (art. 13 EU Grondrechtenhandvest). Vorderingen afgewezen.

Art. 15a, 15b, 16 Aw; art. 13 Handvest van de grondrechten van de EU

nr. C/13/583257 / HA ZA 15-270

ECLI:NL:RBAMS:2015:9312

Vonnis in hoofdzaak en in incident van 23 december 2015

in de zaak van

de stichting naar Zwitsers recht

ANNE FRANK-FONDS,

gevestigd te Basel (Zwitserland),

eiseres in de hoofdzaak en in het incident,

advocaat: mr. K.J. Koelman te Amsterdam,

tegen

1. de stichting

ANNE FRANK STICHTING,

gevestigd te Amsterdam,

gedaagde in de hoofdzaak,

verweerster in het incident,

advocaat: mr. T. Cohen Jehoram te Amsterdam,

2. de publiekrechtelijke rechtspersoon

KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN,

gevestigd te Amsterdam,

gedaagde in de hoofdzaak,

verweerster in het incident,

advocaat: mr. A.A.H. Bruinhof te Amsterdam.

Eiseres zal hierna worden aangeduid als het Fonds. Gedaagden zullen gezamenlijk in vrouwelijk enkelvoud worden aangeduid als de Stichting c.s. en afzonderlijk als de Stichting en de KNAW. Gedaagde sub 2 zal, waar nodig, tevens worden aangeduid als Huygens ING.

1. De procedure

Het verloop van de procedure blijkt uit:

- de dagvaarding van 9 maart 2015, met producties (tevens houdende een incidentele vordering tot het geven van een voorlopige voorziening);
- de conclusie van antwoord in de hoofdzaak en (naar de rechtbank begrijpt tevens in het incident) aan de zijde van de KNAW;
- de conclusie van antwoord (tevens houdende conclusie van antwoord in het incident tot een voorlopige voorziening) aan de zijde van de Stichting, met producties;

- de brief van 19 juni 2015 van de griffier namens de rechtbank aan partijen, waarbij een comparitie van partijen in de hoofdzaak en in het incident is bepaald;
- het proces-verbaal van de comparitie in de hoofdzaak en in het incident gehouden op 9 november 2015, met de daarin genoemde gedingstukken, waaronder de akte houdende vermindering/wijziging van eis;
- het faxbericht van 23 november 2015 van mr. Koelman, met opmerkingen betreffende de inhoud van het proces-verbaal;
- het faxbericht van 23 november 2015 van mr. V. Rörsch, namens de Stichting c.s., met opmerkingen betreffende de inhoud van het proces-verbaal.

2. De feiten

2.1. Het Fonds is een stichting naar Zwitsers recht. Het is in 1963 opgericht door de vader van Anne Frank, Otto Heinrich Frank (hierna: Otto Frank). Het Fonds heeft tot doel om een sociale en culturele rol te spelen in de geest van Anne Frank. Bij testament van 15 december 1978 heeft Otto Frank het Fonds aangewezen als zijn enig erfgenaam. Otto Frank is in 1980 overleden. Door de aanwijzing tot enig erfgenaam is het Fonds rechthebbende geworden op alle aan Otto Frank toekomende auteursrechten op de werken van Anne Frank. De fysieke werken van Anne Frank zijn door Otto Frank nagelaten aan het toenmalige Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (later genaamd en hierna aangeduid als: het NIOD), thans onderdeel van de KNAW.

2.2. De Stichting houdt het zogenaamde Anne Frank Huis aan de Prinsengracht 263 te Amsterdam in stand en draagt de idealen uit die nagelaten zijn via het dagboek van Anne Frank.

2.3. De KNAW is een publiekrechtelijke rechtspersoon. Dit betreft een overkoepelend orgaan waaronder een aantal instituten hangt zonder eigen rechtspersoonlijkheid. Het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (Huygens ING) is daar een van. Ook het NIOD is zo een instituut.

2.4. Het NIOD heeft de fysieke dagboeken van Anne Frank in bruikleen gegeven aan de Stichting.

2.5. Anne Frank heeft in de periode tussen 1942 en 1944 haar dagboek bijgehouden. Van haar dagboek heeft zij twee versies geschreven. De eerste versie bestaat uit het oorspronkelijke dagboek dat zij van haar ouders had ontvangen en twee bewaard gebleven schriften waarin zij eveneens heeft geschreven (hierna gezamenlijk: versie A). Toen Anne Frank via de radio hoorde dat na de oorlog dagboeken zouden worden ingezameld ter documentatie van het oorlogsleed, heeft zij haar dagboek herschreven voor publicatie. Deze tweede versie bestaat uit tweehonderdvijftien bewaard gebleven losse vellen papier (hierna: versie B).

2.6. Naast de hiervoor vermelde versies A en B van het dagboek heeft Anne Frank “Verhaaltjes en gebeurtenissen uit het Achterhuis”, “Cadys’s leven” en het “Mooie zinnenboek” geschreven.

2.7. Anne Frank is in 1945 te Bergen Belsen overleden.

2.8. Otto Frank heeft in 1947 “Het Achterhuis” gepubliceerd. Deze publicatie is een door hem verzorgde tekst samengesteld uit delen van de versies A en B (hierna: versie C). Enkele passages uit de versie A en B zijn verwijderd of verplaatst. Tussen passages die voorkwamen in zowel versie A als versie B heeft Otto Frank een keuze gemaakt. Sommige delen uit de versies A en B heeft hij niet gebruikt. Ook heeft hij enige correcties en taalkundige aanpassingen gemaakt.

2.9. Het NIOD heeft in 1986 een wetenschappelijke editie van de door Anne Frank geschreven dagboeken gepubliceerd, “De Dagboeken van Anne Frank”. De integrale manuscripten van de versies A en B zijn hierin gepubliceerd.

2.10. Het Fonds en de Stichting hebben in 1998 besloten gezamenlijk facsimile's – dat zijn zeer nauwkeurige reproducties – van de manuscripten van de dagboeken van Anne Frank te laten maken. De facsimile's waren in 2002 gereed. Zowel het Fonds als de Stichting bezit een exemplaar van de facsimile's.

2.11. Het NIOD heeft in 2001 een naar eigen stelling verbeterde heruitgave van “De Dagboeken van Anne Frank” gepubliceerd. In deze uitgave is een aantal in 1998 ontdekte losse vellen papier uit versie B verwerkt.

2.12. Huygens ING heeft in opdracht van het Fonds en de Stichting in 2008 een vooronderzoek verricht naar de overgebleven manuscripten en gepubliceerde dagboeken van Anne Frank. Het heeft zijn bevindingen in februari 2009 aan het Fonds en de Stichting gepresenteerd.

2.13. De Stichting en Huygens ING hebben het onderzoek naar de dagboeken van Anne Frank in 2009 voortgezet. Het Fonds heeft vanaf 2010 geen actieve bijdrage meer aan het onderzoek geleverd.

2.14. Ten behoeve van het tekstonderzoek is door medewerkers van Huygens ING een zogenaamd XML-TEI-bestand vervaardigd gebaseerd op de scans die voor de facsimile's waren vervaardigd. In een XML-TEI-bestand worden alle kenmerken van de tekst in een gestructureerd digitaal bestand vastgelegd en voorzien van meta-informatie, bijvoorbeeld ten aanzien van doorhalingen, bijschrijvingen, gebruikte media, wijzigingen in het handschrift enzovoorts. Het idee hierbij is dat van een XML-TEI-bestand gebruik gemaakt wordt bij het volgende analytische onderzoek. XML-TEI is de internationaal gehanteerde standaard binnen de tekstuele wetenschap.

2.15. De Stichting, Huygens ING en de KNAW hebben mededelingen gedaan, die erop neerkomen dat de Stichting en Huygens ING gezamenlijk onderzoek verrichtten naar de manuscripten van Anne Frank. Verder hebben zij aangekondigd dat de resultaten van het onderzoek naar verwachting in 2016 zouden worden gepubliceerd en dat daarbij alle teksten integraal digitaal zouden worden ontsloten.

3. Het geschil

in de hoofdzaak

3.1. Het Fonds vordert – na eiswijziging – dat de rechtbank bij vonnis, zoveel mogelijk uitvoerbaar bij voorraad:

1. primair: de Stichting c.s., althans de Stichting en/of de KNAW, verbiedt inbreuk te maken op de auteursrechten van het Fonds,
subsidiair: de Stichting c.s., althans de Stichting en/of de KNAW, verbiedt de manuscripten van de dagboeken van Anne Frank integraal te verveelvoudigen, althans integraal te verveelvoudigen anders dan, althans strikt, noodzakelijk ten behoeve van het beschikbaar stellen op terminals in de eigen gebouwen, en/of de manuscripten integraal openbaar te maken, althans openbaar te maken anders dan door het beschikbaar stellen op enkele, of een, terminal(s) in de eigen gebouwen;
2. primair: voor recht verklaart dat openbaarmaking en/of verveelvoudiging van de integrale manuscripten van de dagboeken van Anne Frank, ook na 1 januari 2016, de auteursrechten van het Fonds schendt;
subsidiair: voor recht verklaart dat openbaarmaking en/of verveelvoudiging van de integrale manuscripten van de dagboeken van Anne Frank, ook na 1 januari 2016, de auteursrechten van het Fonds schendt, tenzij deze openbaarmaking en/of verveelvoudiging is geautoriseerd door het Fonds;
meer subsidiair: voor recht verklaart dat openbaarmaking en/of verveelvoudiging van de integrale manuscripten van de dagboeken van Anne Frank, ook na 1 januari 2016, de auteursrechten van het Fonds schendt, tenzij deze openbaarmaking en/of verveelvoudiging is geautoriseerd door het Fonds, of een wettelijke beperking van het auteursrecht van toepassing is;
3. de Stichting c.s. verbiedt integrale verveelvoudigingen te maken van de manuscripten van de dagboeken van Anne Frank ter voorbereiding van de aangekondigde, inbreukmakende publicatie;
4. primair: de Stichting c.s. verbiedt niet door het Fonds geautoriseerde verveelvoudigingen van de integrale manuscripten van de dagboeken van Anne Frank binnen hun organisatie, en tussen hun organisaties, te verspreiden en anderszins openbaar te maken;
subsidiair: de Stichting c.s. verbiedt niet door het Fonds geautoriseerde verveelvoudigingen van de integrale manuscripten van de dagboeken van Anne Frank (1) binnen hun eigen organisatie openbaar te maken, anders dan dan door ze beschikbaar te stellen op een, of enkele, terminal(s) in de eigen gebouwen, en/of (2) tussen hun organisaties te verspreiden en/of anderszins openbaar te maken;
5. de Stichting c.s. beveelt om binnen vijf dagen na betekening van het vonnis aan de raadsman van het Fonds opgave te doen van alle, al dan niet digitale, niet door het Fonds geautoriseerde integrale verveelvoudigingen, al dan niet in gewijzigde vorm welke niet als een nieuw oorspronkelijk werk moeten worden aangemerkt, van de manuscripten van de dagboeken van Anne Frank die zijn gemaakt tijdens de, althans: ter, voorbereiding van de aangekondigde, inbreukmakende publicatie van de manuscripten van Anne Frank, en om deze verveelvoudigingen binnen tien dagen na betekening van het te dezen te wijzen vonnis te vernietigen in het bijzijn van

een door het Fonds aan te wijzen deurwaarder, welke deurwaarder onverwijld schriftelijk verslag van de vernietiging zal uitbrengen aan de raadsman van het Fonds;

6. de Stichting en de KNAW ieder veroordeelt tot betaling van een direct opeisbare dwangsom van € 25.000,00 met een maximum van € 5.000.000,00, voor iedere dag of dagdeel dat door henzelf niet, of onvolledig, in overeenstemming met een van de bovengenoemde bevelen of verboden wordt gehandeld; en
7. de Stichting c.s. op de voet van artikel 1019h Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering veroordeelt in de kosten van dit geding, zodanig dat zij hoofdelijk aansprakelijk is voor vergoeding van deze kosten.

in het incident

3.2. De rechtbank leidt uit hetgeen het Fonds onder randnummer 52 van de dagvaarding heeft gesteld af, dat de hiervoor in het petitum van de hoofdzaak onder 3 en 4 genoemde vorderingen, tevens hebben te gelden als de vorderingen tot het geven van een voorlopige voorziening in het incident. De rechtbank zal daarvan uitgaan.

in de hoofdzaak en in het incident

3.3. Het Fonds legt – onder verwijzing naar de door hem gestelde feiten en in het geding gebrachte stukken – aan zijn vorderingen in de hoofdzaak en in het incident ten grondslag, dat het, als enig erfgenaam van Otto Frank, het auteursrecht bezit op alle werken van Anne Frank. Daarmee heeft het Fonds het uitsluitend recht om een werk openbaar te maken en te verveelvoudigen. De Stichting en de KNAW hebben een integrale publicatie van de tekst van alle manuscripten van Anne Frank in voorbereiding. Deze voorbereiding tussen deze organisaties is slechts mogelijk door uitwisseling van kopieën van de manuscripten. Hiervoor heeft het Fonds geen toestemming gegeven. De Stichting c.s. heeft inbreuk gemaakt op de auteursrechten van het Fonds door de verveelvoudiging en uitwisseling van de manuscripten en dreigt verdere inbreuk te maken op het auteursrecht van het Fonds door de integrale publicatie van de teksten. Om te voorkomen dat de Stichting c.s. voor het eindvonnis tot publicatie overgaat, heeft het Fonds belang bij de gevorderde voorlopige voorziening, aldus het Fonds.

3.4. De Stichting c.s. voert verweer. Op de stellingen van partijen wordt hierna, voor zover voor de beoordeling van belang, nader ingegaan.

4. De beoordeling

4.1. De rechtbank ziet aanleiding eerst de vorderingen in de hoofdzaak te beoordelen. De KNAW heeft in haar conclusie van antwoord in de hoofdzaak tevens conclusie van antwoord in het incident aangekondigd dat zij zich aansluit bij hetgeen de Stichting naar voren heeft gebracht.

in de hoofdzaak

4.2. De onderhavige procedure betreft de (beweerde) (dreigende) inbreuk op de auteursrechten van het Fonds.

4.3. Tussen partijen staat vast dat het Fonds over de auteursrechten beschikt op de werken van Anne Frank.

Duur van het auteursrecht

4.3.1. Bij de opdracht aan Huijgens ING in 2008 (zie hiervoor onder 2.12) gingen partijen er nog vanuit dat per 1 januari 2016 de dagboeken van Anne Frank in het publieke domein zouden vallen. Deze aanname baseerden zij op artikel 37 Auteurswet (hierna: Aw). Dit artikel bepaalt dat het auteursrecht vervalt door verloop van 70 jaren, te rekenen vanaf de 1e januari van het jaar volgend op het sterfjaar van de maker. Nu Anne Frank in 1945 is overleden, zou daarmee met ingang van 1 januari 2016 het auteursrecht op haar werken zijn vervallen. Na de aanvang van het onderzoek door Huijgens ING heeft het Fonds nader onderzoek laten verrichten naar de beschermingsduur van het auteursrecht. Dit heeft erin geresulteerd dat het is geweest op het hierna beschreven overgangsrecht bij de wetwijziging van 1995.

4.3.2. In de Aw gold tot 1995 een beschermingsduur van 50 jaren. Voor postuum gepubliceerde werken echter verviel het auteursrecht niet 50 jaar na de dood van de auteur, maar na 50 jaar, te rekenen vanaf de 1e januari van het jaar volgend op dat waarin het werk voor het eerst rechtmatig werd openbaar gemaakt. Bij de invoering van de nieuwe beschermingstermijn van 70 jaar is de afwijkende regel voor postume werken vervallen. Ook voor postuum gepubliceerde werken geldt thans dat deze een beschermingsduur kennen van 70 jaar te rekenen vanaf de 1e januari van het jaar volgend op het sterfjaar van de maker.

In artikel 51 Aw is als overgangsregeling opgenomen – voor zover hier van belang – dat de nieuwe wet een beschermingsduur die al is aangevangen, op de dag voor inwerkingtreding van dit artikel (29 december 1995) niet kan verkorten.

4.3.3. Voor de werken van Anne Frank betekent dit het volgende. Nu deze niet tijdens haar leven zijn gepubliceerd, worden zij beschermd naar het oude regime van 50 jaar na de eerste rechtmatige publicatie, indien dat tenminste een termijn is die langer is dan 70 jaar na het sterfjaar van Anne Frank.

Een deel van de werken is opgenomen in “Het Achterhuis”, gepubliceerd in 1947. Voor dat deel gold een termijn van 50 jaar na de publicatie, zodat deze op 1 januari 1998 in het publieke domein zouden zijn gevallen, indien de wet in 1995 niet was gewijzigd. Ingevolge de wetwijziging geldt echter dat de termijn is verlengd tot 70 jaar na het overlijden van Anne Frank.

Voor de delen die voor het eerst zijn openbaar gemaakt in de editie van 1986 gold op grond van de regeling van voor 1995 dat die delen eerst in het publieke domein vallen 50 jaren na 1 januari 1987. Deze beschermingstermijn is op grond van artikel 51 Aw door de wetwijziging in 1995 niet verkort.

4.3.4. Terecht twisten partijen dan ook (niet langer) over het antwoord op de vraag of er op het werk van Anne Frank ook nog na 1 januari 2016 nog auteursrecht rust. Tussen

partijen staat immers vast dat pas in 1986 grote delen van de versies A en B voor het eerst zijn gepubliceerd.

4.4. De Stichting c.s. heeft erkend dat het auteursrecht op belangrijke delen van de werken van Anne Frank ook ná 1 januari 2016 voortduurt. Integrale publicatie van de werken van Anne Frank zou derhalve voor die delen een inbreuk vormen op de auteursrechten van het Fonds. De Stichting heeft toegezegd dat in Nederland – zolang niet alle auteursrechten daarop zijn vervallen – geen integrale publicatie van de werken van Anne Frank zal plaatsvinden zonder toestemming van het Fonds. Verder heeft de Stichting toegezegd dat er in ieder geval voor 1 januari 2017 geen enkele publicatie over het uitgevoerde onderzoek zal plaatsvinden (randnummer 21, spreekantekeningen Stichting). De KNAW heeft zich bij dit alles aangesloten (randnummer 1, spreekantekeningen de KNAW) en zich – naar het oordeel van de rechtbank – daartoe dan ook eveneens verbonden.

Dreigende inbreuk door publicatie?

4.5. Gelet op de hiervoor onder 4.4 genoemde omstandigheden rijst de vraag naar het belang van het Fonds bij de door hem onder 2 van het petitum (primair, subsidiair en meer subsidiair) gevorderde verklaring voor recht. Zowel de Stichting als de KNAW heeft toegezegd geen integrale publicatie van de werken van Anne Frank zonder toestemming van het Fonds te verrichten. De eerder gerezen onduidelijkheid ten aanzien van de duur van de auteursrechten en de daarmee samenhangende discussie is beslecht (zie hiervoor onder 4.3.1 tot en met 4.3.4). Van een voldoende reële dreiging van inbreuk is niet gebleken. De verwijzing door het Fonds naar eerdere procedures tussen partijen waarmee de rechtbank bekend is, maakt niet dat gesteld kan worden dat de Stichting doelbewust en voortdurend grove inbreuken maakt op de rechten van het Fonds. Het gaat in die zaken feitelijk om bagatelgeschillen waarbij in redelijkheid verschillende standpunten verdedigd konden worden. Verder kan, zoals door het Fonds is betoogd, onderhavige zaak ook niet gelijkgesteld worden met gevallen waarin sprake is van een commerciële partij die met een winst oogmerk voortdurend inbreuk maakt op de intellectuele eigendomsrechten van anderen. Bij deze stand van zaken acht de rechtbank de gestelde dreigende inbreuk zo weinig reëel dat zij de gevorderde verklaring voor recht zal weigeren, omdat het Fonds hierbij geen redelijk belang heeft.

Inbreukmakende verveelvoudigingen?

4.6. Tussen partijen staat vast dat – behoudens de met toestemming van het Fonds gemaakte facsimile's – in ieder geval nog één verveelvoudiging van de manuscripten heeft plaatsgevonden, het omzetten van de manuscripten naar het XML-TEI-bestand genoemd in r.o. 2.14. Anders dan de Stichting c.s. betoogt volgt uit de omstandigheden dat de facsimile's die voor het maken van het XML-TEI-bestand zijn gebruikt, zijn vervaardigd met toestemming van het Fonds en dat de Stichting over één van de twee facsimile's beschikt niet dat het Fonds daarmee toestemming heeft gegeven voor de omzetting van de betreffende facsimile in een XML-TEI-bestand. De stelling dat

het wetenschappelijk onderzoek mede op initiatief van het Fonds is gestart – en dat het Fonds de Stichting c.s. aldus toestemming heeft gegeven voor de verveelvoudiging – treft evenmin doel. Het Fonds heeft zich immers – zo blijkt uit de stellingen van de Stichting c.s. – na het vooronderzoek uit 2008 uit het onderzoek teruggetrokken, waarna de Stichting c.s. het onderzoek zonder de medewerking van het Fonds heeft voortgezet.

Beperkingen op het auteursrecht?

4.7. De Stichting c.s. heeft ter afwering van de vorderingen een beroep gedaan op enige in de Aw opgenomen (en de daarmee in de "Richtlijn 2001/29 van het Europees Parlement en de Raad van 22 mei 2001 betreffende de harmonisatie van bepaalde aspecten van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij" corresponderende) beperkingen op het auteursrecht.

4.7.1. De Stichting c.s. heeft aangevoerd dat verveelvoudigingen die gemaakt worden ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek vallen onder de citaatexceptie van artikel 15a Aw. Dit verweer wordt verworpen. Nog daargelaten of een verveelvoudiging ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek, zonder dat dat onderzoek wordt gepubliceerd, kan worden aangemerkt als het citeren uit een werk in een wetenschappelijke verhandeling of voor een uiting met een vergelijkbaar doel, geldt het volgende. Het XML-TEI-bestand bevat de volledige tekst van de werken. Er is dus geen sprake van het overnemen van een gedeelte, maar van het gehele werk. Weliswaar is niet uitgesloten dat onder bijzondere omstandigheden ook de overname van een geheel werk onder exceptie van artikel 15a Aw toelaatbaar is, maar dat van een dergelijk geval hier sprake is, is onvoldoende onderbouwd. Het gaat hier om een beperking die restrictief moet worden uitgelegd. Daarom zal degene die zich op die uitzondering beroept, in dit geval de Stichting c.s., voldoende inzichtelijk moeten maken waarom het verveelvoudigen van het gehele werk in overeenstemming is met hetgeen naar de regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is en waarom aantal en omvang van de geciteerde delen door het te bereiken doel zijn gerechtvaardigd. Dat heeft zij echter nagelaten.

4.7.2. Verder heeft de Stichting c.s. aangevoerd dat zowel de Stichting als de KNAW zijn aan te merken als een publiek toegankelijke bibliotheek, onderwijsinstelling, museum en/of archief en dat de werken deel uitmaken van de verzamelingen van de Stichting en de KNAW. Op grond van artikel 15h Aw zou de Stichting c.s. het recht hebben de verzameling digitaal beschikbaar te maken op terminals binnen de instelling in verband met het onderzoek.

Ook dit verweer treft geen doel. Indien moet worden aangenomen dat de werken via terminals digitaal ter beschikking worden gesteld, geldt dat artikel 15h Aw vereist dat de werken aan individuele leden van het publiek voor onderzoek of privéstudie ter beschikking worden gesteld. Daarvan is in het onderhavige geval geen sprake. De werken worden immers aan medewerkers van Huygens ING ter beschikking gesteld.

4.7.3. Evenmin slaagt het verweer van de Stichting c.s. dat de verveelvoudiging van de facsimile is aan te merken als een verveelvoudiging die uitsluitend dient tot eigen oefening, studie of gebruik (artikel 16b lid 1 Aw). Die exceptie betreft immers alleen verveelvoudigingen door of in opdracht van een natuurlijk persoon. Daarvan is geen sprake, nu de verveelvoudiging heeft plaatsgevonden door de rechtspersonen de Stichting en de KNAW. Op die grond strandt ook het beroep op artikel 16b lid 2 sub a Aw. Dit lid van artikel 16b Aw heeft immers betrekking op de verveelvoudiging genoemd in het eerste lid van het artikel.

4.7.4. Ook het beroep van de Stichting c.s. op artikel 16n Aw slaagt niet. Het XML-TEI-bestand is gemaakt ten behoeve van het doen van wetenschappelijk onderzoek naar de teksten van Anne Frank. Het is, naar door de Stichting c.s. niet is betwist, niet gemaakt om het werk te restaureren, of om de tekst bij dreigend verval te behouden.

De Stichting c.s. heeft aangevoerd dat het in artikel 16n lid 1 onder 3o Aw genoemde doel hier toepasselijk zou zijn, omdat naar de huidige stand van de wetenschap, behoorlijk tekstwetenschappelijk onderzoek niet mogelijk is zonder dat van de betreffende tekst een XML-TEI-bestand is gemaakt. Naar het oordeel van de rechtbank faalt dat betoog. Artikel 16n Aw betreft een exceptie die naar zijn aard beperkt moet worden uitgelegd. Onder het "raadpleegbaar houden als de technologie waarmee het [werk] toegankelijk gemaakt kan worden in onbruik raakt" dient te worden verstaan dat de inhoud van het werk niet meer kan worden geraadpleegd, omdat het is vastgelegd op een medium dat door de voortschrijdende techniek niet meer toegankelijk is, als gevolg van het feit dat de benodigde afleesapparatuur in onbruik is geraakt. Daaronder kan niet worden verstaan dat de wijze van raadpleging en voorbereiding van het werk niet meer voldoet aan de wetenschappelijke standaard.

Botsende grondrechten?

4.8. De Stichting c.s. heeft aangevoerd dat aan haar bepaalde grondrechten toekomen die aan een beroep op het auteursrecht door het Fonds in de weg staan, althans dat haar belang tegen de belangen van het Fonds bij handhaving van het auteursrechten dienen te worden afgewogen en dat haar belangen zwaarder wegen.

Volgens de Stichting c.s. dienen aan haar zijde bij de afweging de volgende belangen te worden betrokken: het eigendomsrecht van de Stichting op de facsimile en het feit dat de Stichting ook het fysieke dagboek van Anne Frank onder zich heeft, de vrijheid van informatie van het publiek en de vrijheid van wetenschap.

4.8.1. Vastgesteld wordt dat de Stichting c.s. slechts met betrekking tot haar beroep op de vrijheid van wetenschap een nadere concrete onderbouwing van de te maken afweging van grondrechten heeft gegeven. De overige aangevoerde gronden kunnen reeds om die reden niet bij de afweging van grondrechten worden betrokken.

De Stichting c.s. heeft naar voren gebracht, dat in het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie (hierna: het

Handvest) is bepaald dat "het wetenschappelijk onderzoek vrij [is]" en dat het belang van onderhavige wetenschappelijk onderzoek groot is. Het gaat om een onderwerp van groot historisch en maatschappelijk belang dat bijdraagt aan de bestrijding van discriminatie en revisionisme. De toegevoegde waarde van het wetenschappelijk onderzoek ligt onder meer in de uitvoerige analyse van Anne Frank als schrijfster. Toewijzing van de vorderingen van het Fonds zou een aanzienlijke beperking zijn op de grondrechten van de Stichting c.s. De omvang van deze beperking staat niet in verhouding tot het geringe – zuiver formele – belang van het Fonds bij strikte handhaving van zijn auteursrecht, aldus steeds Stichting c.s.

4.8.2. Vooropgesteld wordt dat de rechter, indien een daarop gericht verweer wordt gevoerd, dient te onderzoeken of in het concrete geval de handhaving van een intellectueel eigendomsrecht afstuit op een ander grondrecht. Weliswaar dient reeds bij de totstandbrenging van regelgeving betreffende intellectuele eigendom een juist evenwicht tussen de diverse grondrechten te worden verzekerd, maar dat laat onverlet dat ook de rechter in een hem voorgelegd geschil, indien de stellingen van de aangesproken partij daartoe aanleiding geven, dient te onderzoeken of in de omstandigheden van het geval bij toewijzing van de gevraagde maatregel, gelet op het beginsel van proportionaliteit, niet te zeer afbreuk wordt gedaan aan het grondrecht waarop de aangesproken partij zich beroept (HR 3 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:841).

4.8.3. De rechtbank overweegt hieromtrent als volgt.

Uit 4.6 tot 4.7.4 volgt dat in beginsel inbreuk is gemaakt op het auteursrecht van het Fonds door het vervaardigen van een XML-TEI-bestand dat aan derden ter beschikking wordt gesteld. Beoordeeld moet dan ook worden of in de omstandigheden van dit geval toch aanleiding bestaat de vorderingen van het Fonds niet toe te wijzen omdat daarbij, gelet op het beginsel van proportionaliteit, te zeer afbreuk zou worden gedaan aan de vrijheid van het wetenschappelijk onderzoek. Hierbij zijn de volgende omstandigheden van belang.

Allereerst wordt geconstateerd dat het door de Stichting uitgebreid onderbouwde maatschappelijke belang van het onderzoek door Huijgens ING niet is weersproken door het Fonds. Voor zover het Fonds met de verwijzing naar het door hem inmiddels opgestarte onderzoek beoogd heeft te stellen dat het door de Stichting opgedragen onderzoek door Huijgens ING aan betekenis zou verliezen, wordt het daarin niet gevolgd. Juist de tussen partijen ontstane discussie omtrent de insteek van het onderzoek en de aspecten waarop de nadruk zou moeten liggen, onderstreept naar het oordeel van de rechtbank de noodzaak van onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek door meerdere partijen, waarbij ruimte moet bestaan om diverse hypothesen op validiteit te onderzoeken.

Het spreekt voor zich dat het voor gedegen tekstueel wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk is dat de onderzoekers de beschikking moeten kunnen hebben over enkele exemplaren van de te onderzoeken teksten. Zonder deze verveel-

voudigingen kan immers geen kennis worden genomen van het bronmateriaal en wordt onderzoek feitelijk onmogelijk. Het door Huijgens ING geproduceerde XML-TEI-bestand valt daar binnen. Immers, dit bestand is gecreëerd – zo heeft de Stichting c.s. onbetwist naar voren gebracht – met het uitsluitende doel om het wetenschappelijk onderzoek te kunnen uitvoeren.

Tegen deze achtergrond mag van het Fonds als eiser worden verwacht, dat het – tegenover het gemotiveerde verweer van de Stichting c.s. – op het concrete geval betrekking hebbende omstandigheden naar voren brengt die rechtvaardigen dat zijn auteursrecht niet hoeft te wijken voor de hiervoor omschreven vrijheid van wetenschap. Dat heeft het echter niet gedaan. Het Fonds heeft er slechts in algemene zin op gewezen dat het niet alles hoeft te dulden wat er met de teksten gebeurt. Voor zover het Fonds zich daarmee zeggenschap probeert toe te eigenen over welk onderzoek wel en welk onderzoek niet zou mogen plaatsvinden, is dat geen recht dat door het auteursrecht wordt beschermd.

Vast staat voorts dat de inbreuk op het auteursrecht van het Fonds waarvan bij dit onderzoek sprake is, niet verder strekt dan het ter beschikking stellen van slechts enkele verveelvoudigingen van de werken, die slechts ter beschikking staan van een beperkt aantal direct met het onderzoek belaste onderzoekers. De inbreuk op het auteursrecht heeft daarmee slechts minimale impact.

Onder deze omstandigheden concludeert de rechtbank dat handhaving van het auteursrecht door het Fonds, afstuit op het grondrecht van de Stichting c.s. op haar vrijheid van wetenschap.

4.9. Gelet op hetgeen hiervoor is overwogen stuit de handhaving van de auteursrechten van het Fonds af op de vrijheid van wetenschap en zijn er onvoldoende concrete aanknopingspunten voor het oordeel dat er een reële dreiging is dat de Stichting c.s. in de toekomst het auteursrecht van het Fonds zal schenden. Daarbij komt dat de vorderingen van het Fonds zeer ruim zijn geformuleerd, terwijl – zoals hiervoor is gebleken – steeds in het concrete geval een afweging van grondrechten zal moeten plaatsvinden. De vorderingen zullen dan ook worden afgewezen.

in het incident

4.10. De vorderingen in het incident zullen het lot van de vorderingen in de hoofdzaak moeten delen, zodat ook die vorderingen zullen worden afgewezen.

in de hoofdzaak en in het incident

4.11. Het Fonds zal, als de in de hoofdzaak en in het incident in het ongelijk gestelde partij, worden veroordeeld in de kosten van deze procedure aan de zijde van de Stichting en de KNAW. De Stichting heeft de rechtbank door middel van productie 25 geïnformeerd, dat de drie partijen een afspraak over de proceskosten hebben gemaakt. Blijkens productie 25 zal het Fonds bij een proceskostenveroordeling in het voordeel van de Stichting en de KNAW € 25.000,00 aan de Stichting voldoen en € 5.000,00 aan de KNAW.

Het Fonds heeft het bestaan van de afspraak niet betwist.

De rechtbank zal daarom de proceskostenveroordeling zoals hiervoor weergegeven uitspreken. Daarbij merkt zij op dat, nu partijen overeenstemming over de proceskosten hebben bereikt, en de rechtbank geen andersluidend bericht heeft bereikt, zij het ervoor houdt dat deze afspraak ten aanzien van de Stichting tevens betrekking heeft op de door de haar gevorderde nakosten, maar geen betrekking heeft op de gevorderde en niet betwiste wettelijke rente over de proceskosten.

5 De beslissing

De rechtbank

in de hoofdzaak

5.1. wijst de vorderingen af;

in het incident

5.2. wijst de vorderingen af;

in de hoofdzaak en in het incident

5.3. veroordeelt het Fonds in de kosten van deze procedure, aan de zijde van de Stichting begroot op € 25.000,00, vermeerderd met wettelijke rente ex artikel 6:119 Burgerlijk Wetboek met ingang van de vijftiende dag na de datum van dit vonnis;

5.4. veroordeelt het Fonds in de kosten van deze procedure, tot op heden aan de zijde van de KNAW begroot op € 5.000,00;

5.5. verklaart dit vonnis ten aanzien van de proceskostenveroordelingen uitvoerbaar bij voorraad;

5.6. wijst af het ten aanzien van de proceskosten meer of anders gevorderde.

Noot

Het auteursrecht staat niet meer op zichzelf. Dat is inmiddels wel duidelijk. Andere grondrechten, zoals de vrijheid van meningsuiting, het recht op ondernemerschap en de vrijheid van wetenschap, gaan een steeds grotere rol spelen bij het bepalen van de reikwijdte en de uitoefening van exclusieve IE-rechten. Dat blijkt uit de rechtspraak van het Europese Hof van Justitie (“HvJ EU”), die in 2008 een belangrijke nieuwe dimensie aan het IE-recht heeft toegevoegd.² Sindsdien betreft het HvJ EU consequent de grondrechten uit het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie (het “Handvest”) bij de beoordeling. Bij de uitleg van begrippen of beperkingen kunnen grondrechten doorslaggevend zijn.³ Grondrechten kunnen daarnaast grenzen stellen aan de handhaving van IE-rechten.⁴

2 C. Alberdingk Thijm en C. de Vries, ‘De toenemende invloed van het Handvest op het recht van intellectuele eigendom’, *BIE* september 2015, p. 174-183.

3 Zie bijvoorbeeld HvJ EU 1 december 2011, nr. C-145/10 (*Painer*), HvJ EU 3 september 2014, nr. C-201/13 (*Deckmyn*).

4 Zie onder meer HvJ EU 29 januari 2008, nr. C-275/06 (*Promusicae*), HvJ EU 24 november 2011, nr. C-70/10 (*Scarlet/SABAM*), HvJ EU 27 maart 2014, nr. C-314/12 (*UPC Telekabel*), en HvJ EU 15 september 2016, nr. C-484/14 (*McFadden*).

In navolging van het Europese Hof van Justitie (HvJ EU), heeft ook de Nederlandse rechter inmiddels het Handvest ontdekt. In het arrest *Sanoma/GeenStijl* heeft de Hoge Raad bevestigd dat de rechter, indien een daarop gericht verweer wordt gevoerd, moet onderzoeken of de handhaving van een intellectueel eigendomsrecht in een concreet geval afstuit op een ander grondrecht.⁵ De opvatting dat de IE-wetgeving zelf per definitie al een juist evenwicht verzekert tussen botsende grondrechten, kan niet langer worden aanvaard. Het kan zijn dat een ander grondrecht in een concreet geval zwaarder weegt.

De onderhavige zaak tussen het Anne Frank Fonds (het "Fonds") en de Anne Frank Stichting (de "Stichting") vormt daarvan een mooi voorbeeld.

De feiten

Het Fonds, in 1963 opgericht door wijlen Otto Frank, heeft tot doel een sociale en culturele rol te spelen in de geest van Anne Frank. Het Fonds is door Otto Frank bij testament aangewezen als erfgenaam en heeft de auteursrechten op het dagboek van Anne Frank.⁶ De Stichting, opgericht in 1957, houdt het Anne Frank-huis in Amsterdam en heeft als doelstelling het levensverhaal en de idealen van Anne Frank uit de dragen en racisme te bestrijden. De fysieke dagboeken van Anne zijn nagelaten aan het (voormalige) Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, onderdeel van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen ("KNAW"). Onder de KNAW hangt een aantal instituten, waaronder het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis.

De Stichting en het Huygens Instituut verrichten gezamenlijk onderzoek naar de manuscripten van Anne Frank. In dat kader hebben zij een zogenaamd "XML-TEI-bestand" van de dagboeken vervaardigd om tekstonderzoek te kunnen doen. Dat is een digitaal bestand waarin alle kenmerken van de tekst worden voorzien van meta-informatie. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om doorhalingen, bijschrijvingen, gebruikte media, en wijzigingen in het handschrift. Het maken van het XML-TEI bestand gaat gepaard met een auteursrechtelijk relevante verveelvoudiging van de manuscripten. Het bestand wordt aan medewerkers van het Huygens Instituut ter beschikking gesteld. De Stichting en de KNAW zijn verder voornemens de manuscripten van de dagboeken van Anne integraal digitaal te publiceren.

⁵ HR 3 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:841 (*Sanoma/GeenStijl*), r.o. 5.2.5.

⁶ In r.o. 4.3.1-4.4 gaat de rechtbank in op de interessante vraag of de dagboeken van Anne Frank nog beschermd zijn of dat zij, daarentegen, in het publieke domein zijn komen te vallen. De rechtbank past het oude recht van voor 1995 toe en constateert dat het auteursrecht op de werken van Anne Frank vervalt 50 jaar na de 1^e januari volgend op dat waarin het werk voor het eerst rechtmatig openbaar werd gemaakt. Belangrijke delen van het dagboek zijn pas in 1986 gepubliceerd, zodat daarop nog auteursrecht rust.

Het Fonds stelt zich op het standpunt dat de Stichting en de KNAW inbreuk hebben gemaakt op de auteursrechten van het Fonds door de verveelvoudiging en uitwisseling van de manuscripten en dat een verdere inbreuk dreigt door de voorgenomen integrale publicatie van de teksten. Het Fonds vordert, kort gezegd, dat de rechtbank dit voor recht verklaart en het de Stichting verbiedt om inbreuk te maken.

In beginsel inbreuk

Omdat de Stichting en KNAW hebben toegezegd dat geen integrale publicatie van de werken van Anne Frank zal plaatsvinden zonder toestemming van het Fonds, acht de rechtbank de gestelde dreigende inbreuk zo weinig reëel, dat de daarop ziende vorderingen van het Fonds worden afgewezen.

Met betrekking tot de door de Stichting gemaakte verveelvoudiging, doet de Stichting een beroep op een viertal auteursrechtelijke excepties: het citaatrecht (artikel 15a Aw), de exceptie met betrekking tot *on site* raadpleging van werken via terminals van onderwijsinstellingen en bibliotheken (artikel 15h Aw), de privékopie (artikel 16b Aw) en de restauratie-exceptie (artikel 16n Aw).

Eén voor één onderzoekt en verwerpt de rechtbank deze excepties. Voor elke beperking geldt namelijk dat de Stichting niet voldoet aan één of meer van de daartoe gestelde voorwaarden. Bij de beoordeling stelt de rechtbank voorop dat beperkingen op het auteursrecht beperkt moeten worden uitgelegd.

Dat geen beperkingen van toepassing zijn, brengt mee dat de Stichting in beginsel inbreuk maakt op het auteursrecht van het Fonds door het XML-TEI-bestand te vervaardigen en dat aan derden ter beschikking te stellen.

Maar: grondrechten

De Stichting doet echter ook een beroep op de vrijheid van wetenschap, neergelegd in artikel 13 van het Handvest. Dit artikel bepaalt dat "de kunsten en het wetenschappelijk onderzoek [vrij] zijn" en dat "de academische vrijheid wordt geëerbiedigd".

Het beroep op dit grondrecht door de Stichting illustreert concreet de meerwaarde van het Handvest ten opzichte van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM).⁷ Het recht op wetenschap heeft namelijk geen evenknie in het EVRM. Dit is een van de "nieuwe" grondrechten die het

⁷ Art. 52 lid 3 Handvest bepaalt dat, voor zover het Handvest rechten bevat die corresponderen met rechten in het EVRM, de inhoud en reikwijdte ervan dezelfde is als onder het EVRM. De bepalingen uit het Handvest moeten dus in ieder geval worden uitgelegd in overeenstemming met gelijkkluidende bepalingen in het EVRM en relevante jurisprudentie van het EHRM. De bescherming van het Handvest mag echter wel ruimer zijn, want bepaald is dat "deze bepaling [niet] verhindert dat het recht van de Unie een ruimere bescherming biedt".

Handvest heeft geïntroduceerd. Andere voorbeelden zijn het recht op ondernemerschap (artikel 16) en het recht op bescherming van persoonsgegevens (artikel 8).

Onder verwijzing naar *Sanoma/GeenStijl*, oordeelt de rechtbank Amsterdam dat inderdaad dient te worden onderzocht of de handhaving van het auteursrecht door het Fonds in dit concrete geval niet afstuit op de vrijheid van wetenschap van de Stichting en de KNAW.

Het wetenschappelijke belang van de Stichting bij het onderzoeken van de dagboeken van Anne Frank is wel duidelijk. De Stichting voert aan dat het onderwerp groot historisch en maatschappelijk belang heeft en bijdraagt aan de bestrijding van discriminatie en revisionisme. Een uitvoerige analyse van Anne Frank als schrijfster heeft toegevoegde waarde. Gedegen tekstonderzoek zou verder niet mogelijk zijn zonder de beschikking te hebben over de betreffende teksten.

Tegenover dit aanzienlijke belang van de Stichting, heeft het Fonds niet veel in te brengen. De loutere stelling van het Fonds, dat het niet alles “hoeft te dulden wat er met de teksten gebeurt”, kan haar niet baten. Volgens de rechtbank mag van het Fonds worden verwacht, dat het op het concrete geval betrekking hebbende omstandigheden aanvoert “die rechtvaardigen dat zijn auteursrecht niet hoeft te wijken voor de hiervoor omschreven vrijheid van wetenschap.” Dit heeft het Fonds nagelaten. Daarbij merkt de rechtbank op dat, voor zover het Fonds zich zeggenschap probeert toe te eigenen over welk onderzoek wel en welk onderzoek niet zou mogen plaatsvinden, dat niet een recht is dat door het auteursrecht wordt beschermd.

De rechtbank oordeelt daarom dat de vrijheid van wetenschap van de Stichting zwaarder weegt dan het geringe belang van het Fonds bij handhaving van het auteursrecht. Daarbij acht de rechtbank ook van belang dat de inbreuk op het auteursrecht “slechts minimale impact” heeft.

De rechtbank wijst de vorderingen van het Fonds af, waarbij de rechtbank nog opmerkt dat deze “zeer ruim zijn geformuleerd, terwijl – zoals hiervoor is gebleken – steeds in het concrete geval een afweging van grondrechten zal moeten plaatsvinden.”

Toenemende invloed

Deze zaak biedt een mooi voorbeeld van de toenemende invloed van grondrechten. Ook deze uitspraak maakt weer duidelijk dat het auteursrecht niet meer op zichzelf staat, maar op gelijke voet moet concurreren met andere grondrechten.

De Auteursrechtlijn uit 2001 kent van oudsher een gesloten stelsel van beperkingen, zoals nadrukkelijk blijkt uit overweging 32 van de Auteursrechtlijn. Maar zo gesloten is dat stelsel kennelijk niet meer. Als auteursrechtelijke beperkingen geen soelaas bieden, kan eenzelfde uitkomst

(geen inbreuk) alsnog voortvloeien uit de grondrechten. Een rechthebbende die geen goede redenen aandraagt om zijn auteursrecht te handhaven, kan bakzeil halen wanneer zijn wederpartij een grondrecht inroept. Dit heeft veel weg van – en lijkt de deur te openen voor – de introductie van een “fair use” beginsel.

Toegegeven, het ging in deze zaak om een minimale inbreuk, zoals de rechtbank ook overweegt. Het betrof slechts enkele verveelvoudigingen die beschikbaar waren voor een beperkt aantal personen. Ieders onderbuikgevoel zegt dat het inroepen van het auteursrecht door de erfgenamen van Otto Frank onder deze omstandigheden onredelijk en onnodig was en dat wat de Stichting doet “moet mogen”.

Dit doet echter niet af aan het belangrijke feit dat deze uitkomst niet mogelijk was geweest wanneer we de letter van de wet hadden gevolgd. De belangenafweging tussen grondrechten die moet plaatsvinden geeft dus ruimte voor flexibiliteit en het repareren van kennelijke onbillijkheden.

Hoe flexibel dat beoordelingskader is, blijkt wel uit het feit dat de rechtbank Amsterdam met deze uitkomst (onbewust) vooruitloopt op een harmonisatieproces dat nog volop in gang is. Het in september 2016 gepubliceerde Voorstel voor een Richtlijn inzake auteursrechten in de digitale een-gemaakte markt⁸ bevat namelijk een – verplichte – nieuwe uitzondering op het auteursrecht die mogelijk moet maken wat de rechtbank Amsterdam een jaar geleden al mogelijk achtte. Artikel 3 van dat Voorstel bevat een beperking voor “tekst- en datamining” op het gebied van wetenschappelijk onderzoek. Het artikel schrijft voor dat “de lidstaten voorzien in een uitzondering [...] voor reproducties en opvragingen door onderzoekorganisaties om tekst- en datamining te verrichten op werken of andere materialen waartoe zij legale toegang hebben met het oog op wetenschappelijk onderzoek.” Tekst- en datamining wordt in artikel 2 van het richtlijnvoorstel gedefinieerd als “een geautomatiseerde analysetechniek voor ontleding van tekst en gegevens in digitale vorm om informatie te genereren zoals patronen, trends en onderlinge verbanden”. Precies wat de Stichting in de Anne Frank-zaak deed dus.

Hoewel het wenselijk is dat de nieuwe voorgestelde richtlijn verduidelijkt dat een dergelijk gebruik geoorloofd is, rijst wel de vraag of de nieuwe auteursrechtlijn niet bij voorbaat achterhaald is. De richtlijn voegt in totaal welgeteld drie specifieke en nauw afgebakende excepties toe aan de bestaande catalogus. In de praktijk blijkt echter dat grondrechten ook in andere situaties het auteursrecht opzij kunnen zetten als zij voldoende gewicht in de schaal leggen, zoals deze zaak duidelijk maakt.

Caroline F.M. de Vries

8 Brussel, 14.9.2016, COM(2016) 593 final, 2016/0280(COD).